

Δημοσίευση στο 2ο τεύχος του ηλεκτρονικού περιοδικού του
14ου Γυμνασίου Λάρισας
14Press

Νικόλαος Αντ. Παύλου
ΘΕΟΛΟΓΙΑ, ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Πολυπολιτισμικότητα είναι η κατάσταση συνύπαρξης και διατήρησης διαφορετικών πολιτισμών στον ίδιο χώρο. Τα αίτια της είναι οικονομικά (άνθρωποι αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να μεταναστεύσουν σε άλλους τόπους, ελπίζοντας να γνωρίσουν ευημερία), κοινωνικά (ανισότητες κάθε είδους, που οδηγούν κατοίκους του τρίτου, κυρίως, κόσμου σε ευρωπαϊκά κράτη με δημοκρατική παράδοση και πρακτικές), πολιτικά (διαφυγή από τυραννικά και ανελεύθερα καθεστώτα που καταπατούν τα ανθρώπινα δικαιώματα σε χώρες της Ευρώπης, πόλεμοι κάθε είδους). Η ανοχή, η έλλειψη φοβικότητας και η κατανόηση του Άλλου θα πρέπει να αποτελούν συστατικά της, ενώ δε λείπουν αντιδράσεις και ανησυχίες. Βέβαια για το τελευταίο θα μπορούσε κάποιος να χρησιμοποιήσει τα επιχειρήματα του καθηγητή της Φιλοσοφίας του Δικαίου στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας Κωνσταντίνου Παπαγεωργίου. Όπως τονίζει « Ένα μέρος της ταυτότητάς μας δεν είναι διαπραγματεύσιμο. Κάποιες από τις ιδιότητές μας ως μελών μιας εθνικής κοινότητας είναι ιστορικά προκαθορισμένες και αυτό μας δεσμεύει στο βαθμό που είμαστε κομμάτι της κοινότητας αυτής. Το φαινόμενο αυτό μπορούμε να το ονομάσουμε «κατηγορική εμπέδωση της ταυτότητας». Δεν είναι όμως τυραννικό να μην μπορούμε να ελέγξουμε κάποια στοιχεία της ταυτότητάς μας; Όχι απαραίτητα, αν διαθέτουμε συλλογικά την ψυχική δύναμη και την πνευματική ενάργεια να αναστοχαζόμαστε πάνω στην ταυτότητά μας με ειλικρίνεια και ελευθερία. Η ειλικρινής ανάλυση και ανασύνθεση των ιστορικών προκαθορισμών της εθνικής μας ταυτότητας είναι ένα επαρκές αντιστάθμισμα της κατηγορικής της εμπέδωσης. Αντίθετα ασφαλίζοντας την εθνοπολιτισμική μας ταυτότητα έναντι κάθε δυνατότητας μετάλλαξης, “προστατεύοντας” την από τον κίνδυνο πολιτισμικής μόλυνσης δεν σφραγίζουμε απλώς κάποια παράθυρα που βλέπουν στο μέλλον, αλλά αφαιρούμε την νομιμοποιητική βάση της ίδιας μας της ταυτότητας. Γι’ αυτόν ακριβώς το λόγο, όταν ρίχνουμε ένα πέπλο λήθης στον “άλλο”, όχι απλώς δεν προστατεύουμε, αλλά παγιδεύουμε τον εθνοπολιτισμικό “εαυτό” μας»¹

Δεν αμφιβάλλει κανένας πως η πολυπολιτισμικότητα δίνει ερεθίσματα και στη θεολογία. Βέβαια ο σεβασμός του συνανθρώπου και των αναγκών του πρέπει να αποτελεί βασική φροντίδα της τελευταίας. Πάντως είναι καλό να υπάρχουν ασφαλείς βάσεις για την άρθρωση λόγου από μέρους της. Γι’ αυτό στη συνέχεια θα αναλυθούν περιστατικά από το βιβλίο των Πράξεων των Αποστόλων που αναφέρονται στη συνάντηση του Πέτρου με το Ρωμαίο εκατόνταρχο Κορνήλιο². Σε αυτήν περιλαμβάνονται αρκετά στοιχεία που μπορούν να δώσουν έναν οδοδείκτη για τη στάση που πρέπει να τηρείται σε ανθρώπους που έχουν ως αφετηρία τους διαφορετικές, από τις δικές μας, πολιτισμικές παραδόσεις.

¹ Το απόσπασμα είναι μέρος του προλογικού σημειώματος του Κωνσταντίνου Παπαγεωργίου στο έργο: Τσαρλς Ταϊήλορ, *Πολυπολιτισμικότητα*, μετ. Φιλήμων Παιονίδης, Αθήνα 1997³, σ. 15-16.

² Πρ. 10,1-43

Σύμφωνα λοιπόν με την αφήγηση του βιβλίου των Πράξεων ο εκατόνταρχος Κορνήλιος ζούσε στην Καισάρεια και είχε προσχωρήσει στον ιουδαϊσμό. Είδε πως πρέπει να καλέσει τον Πέτρο που βρίσκονταν στην Ιόππη.

Στο μεταξύ, ο Πέτρος, ενώ προσεύχονταν, είδε σε όραμα διάφορα ζώα, ενώ μία φωνή τον καλούσε να σφάξει και να φάει. Αρνείται θεωρώντας πως αυτά είναι ακάθαρτα. Η φωνή τότε του λέει «*Αυτά που ο Θεός καθάρισε, εσύ μην τα θεωρείς ακάθαρτα*».

Φεύγει στη συνέχεια με τους ανθρώπους του Κορνήλιου για την Καισάρεια. Εκεί μιλώντας, υπογραμμίζει πως για το Θεό κανένας άνθρωπος δεν είναι μολυσμένος ή ακάθαρτος. Δεν κάνει διακρίσεις, αρκεί να τον σέβονται οι άνθρωποι και να ζουν σύμφωνα με το θέλημά του. Το Άγιο Πνεύμα κατεβαίνει τότε σε όσους άκουγαν το κήρυγμα του Απόστολου. Οι Ιουδαίοι μένουν κατάπληκτοι βλέποντας να δίνεται και στους εθνικούς πλούσια η Αγιοπνευματική δωρεά. Βαπτίζονται λοιπόν όλοι στο όνομα του Κυρίου.

Στη συνάντηση Πέτρου-Κορνήλιου συναντώνται λοιπόν δύο κόσμοι με τελείως διαφορετική νοοτροπία και αντίληψη για την πραγματικότητα. Αιχμή του δόρατος της διαφορετικότητας είναι η διάκριση καθάρων και ακάθαρτων τροφών. Στο βιβλίο του Λευιτικού³ αναγράφονται με λεπτομέρεια ποιες πρέπει να αποφεύγει ο ευσεβής Ισραηλίτης. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται η καμήλα, ο λαγός και ο χοίρος. Αντίθετα για τους ανθρώπους του ελληνορωμαϊκού κόσμου οι εκλεπτυσμένες λιχουδιές που προέρχονταν από όλα τα είδη του ζωικού και του φυτικού βασιλείου ήταν καθημερινά εδέσματα του τραπέζιού τους. Είναι χαρακτηριστικός ο τρόπος που περιγράφει ο Πετρώνιος στο «Σατυρικόν», το μέρος ενός δείπνου: «...*Ωστόσο, μας είχανε για πρώτο πιάτο ένα γουρούνι με αιματηρά λουκάνικα και άλλα λουκάνικα ύστερα και γούσες πολύ νόστιμα μαγειρεμένες και δεν έλειψαν βεβαίως και τα σέσκουλα και το χωριάτικο ψωμί... Το επόμενο πιάτο ήταν μια κρύα πίτα, περιχυμένη με μέλι και σπανιόλιμο κρασί... Ύστερα είχανε στραγάλια και λούπινα και καρύδια και ένα μήλο... Τέλος μας είχανε και μαλακό τυρί, περιχυμένο με φετινό κρασί, και μια καραβίδα του καθενός και πατσές και συκωτάκια και ρέβες και μουστάρδα. Φέρανε και κυμινόσπορους τουρσί, και βρεθήκανε άνθρωποι τόσο κακομαθημένοι που πήρανε μέχρι τρεις χούφτες*»⁴.

Οι αντιδράσεις των χριστιανών που προέρχονταν από τους Ιουδαίους –για τις οποίες έγινε λόγος- όταν βλέπουν να δέχονται και οι εθνικοί το Άγιο Πνεύμα, αποτυπώνουν παγιωμένες νοοτροπίες διαφορετικότητας. Θεωρώντας πως δικαιωματικά μόνο αυτοί μπορούν να δεχτούν τις δωρεές του Πνεύματος αρνούνται το αξίωση και των υπόλοιπων να θεωρούνται παιδιά του Θεού. Χρειάζεται λοιπόν ο λόγος του Πέτρου, που προτρέπει να οδηγηθούν στη Βάπτισμα όλοι ανεξάρτητα από την εθνική καταγωγή.

Πάντως οι λόγοι που απευθύνει ο Πέτρος στον Κορνήλιο αναδεικνύουν και τη χριστιανική στάση απέναντι στη διαφορετικότητα. Η πρότασή του «*Αλήθεια, τώρα καταλαβαίνω ότι ο Θεός δεν κάνει διακρίσεις, αλλά δέχεται τον καθένα, σ' όποιον λαό κι αν ανήκει, αρκεί να τον σέβεται και να ζει σύμφωνα με το θέλημά Του*»⁵ υποδεικνύει πως για το Θεό όλοι οι άνθρωποι είναι παιδιά του και έχουν ως υποχρέωση να ζουν σύμφωνα με το νόμο του. Αυτό άλλωστε αποδέχονται και στη συνέχεια τα μέλη της χριστιανικής κοινότητας των Ιεροσολύμων, όταν ακούνε την αφήγηση του Πέτρου για τη μεταστροφή του Κορνήλιου. Δοξάζουν το Θεό και λένε: «*Άρα, λοιπόν, και στους εθνικούς έδωσε ο Θεός τη δυνατότητα να μετανοήσουν και να κερδίσουν την αληθινή ζωή*».

³ Λευιτ. 11

⁴ Πετρώνιος Σατυρικόν, μετ. Άρης Αλεξάνδρου, Αθήνα 2009, σ. 105-106

⁵ Πρ. 10,34-35

Αυτή η συγκατάβαση προς τον Άλλο αποτελούσε, εκτός των άλλων, και αδήριτη ανάγκη για τα μέλη του ελληνορωμαϊκού κόσμου, γιατί κατανοούσαν πως διαφορετικά θα ήταν αδύνατο να επιβιώσουν μέσα στον κοσμοπολιτισμό του 1^{ου} αι. μ.Χ. Βεβαίως για τους χριστιανούς σήμαινε και υπακοή στο θέλημα του Θεού. Άλλωστε η αφήγηση των Πράξεων δεν αφήνει περιθώρια, όπως συμβαίνει ίσως με άλλα καινοδιαθηκικά κείμενα, να διαφανούν διαφωνίες γύρω από αυτό το ζήτημα. Ο Θεός λοιπόν όλους τους θεωρεί παιδιά του και θέλει τη σωτηρία τους.

Σήμερα η πολυπολιτισμικότητα οδηγεί σε έναν αναστοχασμό που αφορά εκπαιδευτικές πολιτικές της Ευρώπης και ειδικότερα της Ελλάδας⁶. Η συνεχής μετακίνηση και εγκατάσταση ανθρώπων στη χώρα μας αναδεικνύει καινούριες προκλήσεις που συνδέονται με το σεβασμό αξιών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η διδασκαλία τους πρέπει να αποτελεί βασικό συστατικό κάθε σύγχρονου εκπαιδευτικού συστήματος.

Η πολυπολιτισμικότητα λοιπόν, με βάση την υπάρχουσα κατάσταση, φαίνεται πως θα αποτελέσει κεντρικό άξονα για τη χάραξη εκπαιδευτικών πολιτικών. Αυτή η διαπίστωση αφορά και το μάθημα των Θρησκευτικών. Το κυρίαρχο θέμα που πρέπει να απασχολήσει στο άμεσο μέλλον όλους τους ενδιαφερόμενους γι' αυτό, είναι η θέση που θα έχουν τα Θρησκευτικά σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα που θα αφορά όλα τα παιδιά και θα παρέχει ισότιμες ευκαιρίες μάθησης ανεξάρτητα από τη φυλετική, εθνική, κοινωνική και πολιτισμική ομάδα προέλευσης⁷. Αποτελεί συνεπώς πρόκληση η εξεύρεση στοιχείων που θα είναι ενταγμένα σε αυτό και θα βοηθούν τους μαθητές να αποκτήσουν μία θρησκευτικά παιδεία που θα είναι ικανή να βοηθήσει στην ερμηνεία της σύγχρονης πραγματικότητας .

Μάλιστα, θα πρέπει αυτά τα στοιχεία να αποτελούν βασικό συστατικό των Θρησκευτικών και για θεολογικούς λόγους. Ο Ιησούς αγάγιασε τους «εσκυλμένους και ερριμένους»⁸ της Ιουδαϊκής κοινωνίας της εποχής του, ενώ είναι γνωστός ο Επιτάφιος ύμνος της Εκκλησίας που παρουσιάζει τον Κύριο ως ξένο⁹. Το μάθημα χρειάζεται λοιπόν μία επικαιροποίηση η οποία θα στηρίζεται στο αυθεντικό δεδομένο της αγάπης για τον πλησίον.

⁶ Βλ. το άρθρο του Φίλιππου Σαββίδη στην εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ (26-9-2007) με τίτλο «Ανάγκη για πολυπολιτισμική εκπαίδευση», όπου, μεταξύ άλλων τονίζει πως «Οι σύγχρονες ευρωπαϊκές κοινωνίες έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τα οποία δημιουργούν νέα κοινωνικά και πολιτισμικά δεδομένα που δεν μπορούν να αγνοούνται. Αυτά τα νέα χαρακτηριστικά επηρεάζουν τη μορφή της εκπαιδευτικής πολιτικής ενός μοντέρνου ευρωπαϊκού κράτους. Η σημερινή Ελλάδα όπως και οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες είναι κράτη πολυπολιτισμικά. Αυτή η πολυπολιτισμικότητα εδραιώνεται καθημερινά με την εισροή νέων μεταναστών, προσωρινών επισκεπτών και τη συνεχή μετακίνηση ανθρώπινου δυναμικού που επιβάλλει η σημερινή παγκοσμιοποιημένη κοινωνία μας».

⁷ Βλ. και Banks, C. A. M. & Banks, J. A., Equity pedagogy: An essential component of multicultural education, Theory Into Practice, 34(3) /1995. 152-158

⁸ Μτθ. 9,36

⁹ «Τον ήλιον κρύψαντα τας ιδίας ακτίνας και το καταπέτασμα του ναού διαρραγέν τω του Σωτήρος θανάτω, ο Ιωσήφ θεασάμενος προσήλθε των Πιλάτω και καθικετεύει λέγων:
"Δος μοι τούτον τον ξένον,
Τον εκ βρέφους ως ξένον ξενωθέντα εν κόσμω.
Δος μοι τούτον τον ξένον,
ον ομόφυλοι, μισούντες θανατούσιν ως ξένον.
Δος μοι τούτον τον ξένον,
ον ξενίζομαι βλέπειν του θανάτου τον ξένον.

Εδώ πρέπει να τονιστεί πως βασικά στοιχεία που περιέχει και σήμερα το μάθημα των Θρησκευτικών μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά μία προσπάθεια για ειρηνική συνύπαρξη ανθρώπων που προέρχονται από διαφορετικές πολιτισμικές αφετηρίες και νοοτροπίες. Άλλωστε περιλαμβάνει, όπως είναι γνωστό, διδακτικές ενότητες που αναφέρονται στις αξίες της βοήθειας για το συνάνθρωπο, της συναδέλφωσης και στο σεβασμό της διαφορετικότητας¹⁰.

Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα από το Αναλυτικό Πρόγραμμα των Σχολείων. Σε αυτό, εκτός των άλλων, μπορεί να αντληθεί σχετικό υλικό από την παραβολή του σπλαχνικού Σαμαρείτη και την παραβολή της Τελικής Κρίσης. Ακόμη και τα στοιχεία που δίνονται για την ευσπλαχνία που έδειχνε ο Ιησούς στις γυναίκες και τα παιδιά μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε μία προσπάθεια κατανόησης της πολυπολιτισμικότητας.

Έτσι, στην Παραβολή της Τελικής Κρίσης –για να γίνει μία συγκεκριμένη αναφορά σε μία «δύσκολη» ενότητα- ο στόχος του ευαγγελιστή δεν είναι να παρουσιάσει στοιχεία για τον τρόπο που θα γίνει η Τελική Κρίση, αν και συνδέεται για πολλούς με μία περιγραφή της. Είναι καταρχήν απαραίτητο για την ερμηνεία της να τοποθετηθεί μέσα στη γενικότερη συνάφεια του κειμένου του Ματθαίου που περιλαμβάνει αποκαλυπτικές αναφορές στο τέλος του κόσμου¹¹ (άλλωστε οι συμβολικές εικόνες που χρησιμοποιούνται σε αυτή προέρχονται από το μεσογειακό περιβάλλον του 1^{ου} αι. μ.Χ. και αποσκοπούσαν στην κατανόηση της παραβολής από τον περίγυρο στο οποίο απευθύνονταν¹²). Στόχος της είναι να αναδείξει ποιοι είναι οι «φίλοι» του Θεού. Το κριτήριο ένταξης σε αυτούς είναι η αγάπη για το συνάνθρωπο που εκδηλώνεται εδώ με συγκεκριμένες πράξεις. Αυτές είναι η βοήθεια σε ανθρώπους που υποφέρουν από πείνα, δίψα, είναι ξένοι, γυμνοί, άρρωστοι και φυλακισμένοι.

Οι παραπάνω καταστάσεις αναβιώνουν στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες και αποτελούν παθολογίες του σύγχρονου κόσμου. Βέβαια είναι γνωστό πως οι ατομικές πρωτοβουλίες δε λύνουν το πρόβλημα. Αντίθετα κάποιες φορές το επιδεινώνουν αφού καθησυχάζουν συνειδήσεις, οπότε δε λαμβάνονται δραστικά μέτρα για την αντιμετώπισή τους.

Τα παραπάνω είναι απαραίτητο να αναφερθούν κατά τη διδασκαλία της σχετικής ενότητας. Το ζήτημα δηλαδή είναι να μη δοθεί μία ηθικιστική διάσταση που θα αναδεικνύει την «καλή πράξη» της βοήθειας στο συνάνθρωπο ως μέσον ανταπόδοσης από το Θεό. Αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι η αποδοχή της διαφορετικότητας και η κατανόηση των αναγκών που έχουν συνάνθρωποι που βρίσκονται στη δεινή θέση να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και τον τρόπο ζωής τους, ως μία θετική παράμετρος της πολυπολιτισμικότητας.

Το τελικό συμπέρασμα –που θα μείνει και στη μνήμη των μαθητών- είναι πως η πολυπολιτισμικότητα –πέρα από πολιτιστικό μέγεθος- αναδεικνύει και την ανάγκη για πλησίασμα του Άλλου. Ταυτόχρονα θα κατανοήσουν πως, μέσα από τις διδακτικές ενότητες των Θρησκευτικών, μπορούν να αποκτήσουν γνώσεις που θα τους φανούν χρήσιμες για την ερμηνεία της σύγχρονης πραγματικότητας.

Δος μοι τούτον τον ξένον,

όστις οίδε ξενίζει τους πτωχούς και τους ξένους....»

¹⁰ Βλ. σχετικά παραδείγματα πολυπολιτισμικότητας από τη βιβλική και πατερική γραμματεία στο Γκίτση Αναστασία, «Πολυπολιτισμικότητα και θεολογικές προσεγγίσεις», Καθ'Οδόν, 16/2000, σ. 99-110.

¹¹ Βλ. Hultgren Arland J., *The Parables of Jesus: A Commentary*, Grand Rapids, MI, 2000, σ. 310

¹² Βλ. Court, John M. "Right and Left: The Implications for Matthew 25.31-46." *NTS* 31 (1985): 223-33

Τελειώνοντας θα πρέπει να τονιστεί πως η θεολογική σκέψη δεν έχει να φοβηθεί τίποτα από την πολυπολιτισμικότητα. Αντίθετα αποτελεί μία πρόκληση για να εφαρμοστούν βασικές χριστιανικές αρχές. Ταυτόχρονα, όπως αποδείχτηκε, υπάρχουν οι προϋποθέσεις ώστε το μάθημα των Θρησκευτικών να έχει έναν σημαντικό ρόλο στο σύγχρονο σχολείο , αφού αποτελεί και ένα εργαλείο ερμηνείας της πολυπολιτισμικότητας. Βεβαίως απαραίτητη προϋπόθεση γι' αυτό είναι να ανοιχτεί στην κοινωνία και να πείσει όλους για την αξία του και την προσφορά του στη σημερινή νεολαία.